

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII, TINERETULUI ȘI SPORTULUI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE

TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC
PROF. UNIV. DR. MIRCEA POPA

DOCTORAND
OLAH (MARIAN) RODICA IOANA

ALBA IULIA

2012

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII, TINERETULUI ȘI SPORTULUI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE

CONSTANTIN VIRGIL GHEORGHIU -
STUDIU MONOGRAFIC

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC
PROF. UNIV. DR. MIRCEA POPA

DOCTORAND
OLAH (MARIAN) RODICA IOANA

ALBA IULIA

2012

CUPRINS

Argument

Capitolul I. Constantin Virgil Gheorghiu - periplu biografic

1. Copilăria și anii de școală
2. Perioada bucureșteană. Debutul editorial
3. Plecarea din țară și exilul parizian
4. Intrarea în cler și activitatea misionară
5. Mărturii despre Constantin Virgil Gheorghiu. Ultimii ani ai vieții

Capitolul II. Constantin Virgil Gheorghiu în oglinda criticii

1. În critica românească, înainte de 1989
2. Între pro și contra, în exilul parizian
3. Recuperări, în țară, după 1989
4. Prima biografie (Amaury d'Esneval) și prima monografie (Fănuș Băileșteanu)
5. Două teze de doctorat: Afif Hamdan și Mirela Drăgoi

Capitolul III. Activitatea literară

1. Poezia

1. 1. *Viața de toate zilele a poetului*
1. 2. *Caligrafie pe zăpadă*
1. 3. *Ceasul de rugăciune*
1. 4. *Armand Călinescu*
1. 5. Poeziile publicate în periodice

2. Romanele

2. 1. *Ultima oră*
2. 2. *Ora 25 - ora apocaliptică*
2. 3. *La seconde chance* - iluzia libertății și radiografia unei Europe în disoluție
2. 4. *Omul care călătorea singur* - un roman al solitudinii asumate
2. 5. *Les sacrifiés du Danube* - trădarea și eșecul diplomației
2. 6. *Les mendiants de miracles* - omul ca ucigaș al semenului său
2. 7. *La Cravache* - romanul unei zile de teroare
2. 8. *Casa de la Petrodava* - femeile „de piatră” și nostalgia unei lumi apuse
2. 9. *Perahim* - „frumosul gangster”
2. 10. *Nemuritorii de la Agapia* - întoarcerea, prin mit, către origini

2. 11. *Le meurtre de Kyralessa* - basmul unui haiduc al zilelor noastre
2. 12. *La tunique de peau* - corpul uman, de la sediu al păcatului la templu al divinității

2. 13. *La Condottiera* - un roman închinat Fecioarei Maria
2. 14. *L’Espionne* - femeia în ipostaze malefice
2. 15. *L’Oeil américain* - estetica imperfecțiunii
2. 16. *Dieu ne reçoit que le dimanche* - artistul și omul lui Dumnezeu
2. 17. *Les inconnus de Heidelberg* - obsesia autenticității
2. 18. *Marele Exterminator și Marele Sinod Ortodox*
2. 19. *Les Amazones du Danube* - epopeea Dunării și feminitatea legendară
2. 20. *Dieu à Paris* - drama unui episcop martir

3. Biografiile

3. 1. *Gură de Aur, atletul lui Hristos* - lupta neîncetată pentru sfințenie
3. 2. *La jeunesse du docteur Luther* - o tinerețe închinată lui Dumnezeu
3. 3. *Vie de Mahomet* - profetul și omul
3. 4. *Viața Patriarhului Athenagoras* - „bătrânul frumos”

4. Itinerarii spirituale

4. 1. *Le peuple des immortels* - istorie și mit în trecutul poporului român
4. 2. *Hristos în Liban* - istoria unui popor „răstignit pe cruce”
4. 3. *La Corée, la belle inconnue de l’Extrême-Orient à l’heure des Jeux olympiques*

5. Memoriile - *Martorul Orei 25 și Ispita libertății*

6. Eserile cu caracter autobiografic - *Tatăl meu, preotul care s-a urcat la cer și Cum am vrut să mă fac sfânt*

7. Reportajele de război

7. 1. *Ard malurile Nistrului*
7. 2. *Am luptat în Crimeea*
7. 3. *La asediul Sevastopolului*

9. Publicistica

9. 1. Recenzii și articole cu caracter literar
9.2. Reportaje
9. 3. Articole de „fapt divers”

10. Corespondența

Concluzii

Cuvinte cheie: Constantin Virgil Gheorghiu, studiu monografic, exil, război, preot, poezie, roman, reportaj de război, biografie, corespondență, memorii, eseu

Constantin Virgil Gheorghiu este unul dintre puținii autori români cunoscuți mult mai bine peste hotare decât în propria țară, din cauza circumstanțelor nefericite ale instaurării regimului comunist în România. Cronologic, el aparține primului val al emigrației românești, alături de alte personalități precum Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu sau Ștefan Baciuc. Succesul l-a cunoscut în Franța, acolo unde s-a stabilit, în cele din urmă, după o lungă serie de peregrinări prin Europa Centrală. Studiul monografic își propune să abordeze biografia și creația lui Constantin Virgil Gheorghiu, cu scopul de a le face cunoscute, având în vedere conul de umbră sub care se află, din păcate, literatura exilului românesc, în general, și scriitorul, în special. Ne alăturăm opiniei conform căreia „va exista o singură literatură română, când toată literatura exilului va fi integrată real, primită și publicată ca atare.”¹

Capitolul I. Constantin Virgil Gheorghiu - periplu biografic

Primul capitol este dedicat biografiei scriitorului, care s-a născut în anul 1916, în satul Războieni, și s-a stins din viață în anul 1992, la Paris, după aproape cinci decenii în care nu și-a mai revăzut țara. Copilăria, petrecută într-un sat din Moldova, în care tatăl său era preot, a găsit ecou în operele sale, și nu numai în cele cu caracter autobiografic, deoarece ea a marcat personalitatea viitorului poet și prozator, generându-i o formație teologico-filosofică. Presărată cu multe greutate materiale, dar și cu momente de exaltare mistică și mai ales cu discuții teologice cu tatăl Constantin. Din cauza situației financiare a familiei, Constantin Virgil Gheorghiu a fost nevoit să renunțe la visul de a deveni preot, la fel ca toți înaintașii săi. A absolvit, în schimb, Liceul Militar din Chișinău și Cernăuți, unde s-a remarcat ca un elev pasionat de știință, dar și ca unul iubitor de lectură și interesat de fenomenul literar al vremii.

O perioadă importantă o constituie anii petrecuți în Bucureștiul interbelic, unde Constantin Virgil Gheorghiu a urmat cursurile Facultății de Litere și Filozofie și a întreprins o bogată activitate publicistică în redacțiile unora dintre cele mai importante ziare ale momentului, printre care „România”, „Informația zilei” sau „Timpul”. În aceeași perioadă a debutat editorial

¹ Monica Lovinescu, în *Există cu adevărat o literatură a exilului? Care ar fi caracteristicile ei?*, în „Jurnalul literar”, serie nouă, an IX, nr. 13-14/iulie 1998, p. 1.

cu poezie și a redactat trei reportaje de război de pe frontul din Răsărit. Căsătoria cu o evreică, într-un climat dominat de antisemitism și de conflicte politice, l-a determinat să accepte un post diplomatic în Zagreb. După 23 august 1944, cei doi soți au fugit către Vest, încercând să scape de amenințarea sovietică, dar, în calitate de funcționari ai unui stat inamic, au fost arestați de autoritățile americane din Germania. Perioada petrecută în lagăr, despărțit de soția sa, a constituit pentru scriitor un timp de eternă reîntoarcere și o sursă importantă pentru majoritatea romanelor sale. După mai multe tentative de emigrare, Constantin Virgil Gheorghiu și soția sa au ajuns clandestin în Franța, stabilindu-se la Paris.

În exilul parizian, scriitorul Constantin Virgil Gheorghiu a demarat o activitate literară extrem de prolifică, culminând cu romanul *Ora 25*, care l-a făcut pe autor celebru în toată lumea. Personalitatea sa nonconformistă și imprevizibilă l-a expus la multe scandaluri. Atât el însuși, cât și opera sa, au fost ținta a numeroase atacuri în presa timpului, mai ales din partea emigrației românești din Franța, care nu a agreat, în mare parte, nici acțiunile lui Constantin Virgil Gheorghiu, nici succesul operei sale principale, *Ora 25*. Disecat în cele mai ascunse sertare ale scrierilor sale, a fost acuzat de antisemitism, de spionaj în favoarea autorităților comuniste de la București, de falsitate, de mediocritate și de apetit pentru senzational și succes comercial.

În anul 1963, Constantin Virgil Gheorghiu a fost hirotonit preot în biserica românească din Paris. Până la sfârșitul vieții, a avut o bogată activitate misionară, implicându-se în manifestări cu caracter literar sau religios, ținând conferințe și prelegeri pe diverse teme. A cultivat relații strânse cu personalități din toată lumea și a călătorit foarte mult, fapt reflectat în opera sa. Mărturiile despre Constantin Virgil Gheorghiu sunt foarte diverse, uneori contradictorii, fapt care îi creează o imagine controversată.

Capitolul II. Constantin Virgil Gheorghiu în oglinda criticii

În acest capitol am oferit o panoramă a criticii românești și internaționale, care să întregască imaginea controversată a scriitorului Constantin Virgil Gheorghiu. Poet cu un talent promițător și publicist apreciat în perioada interbelică, parcursul său literar a fost influențat decisiv de experiența războiului și a lagărelor. Totuși, succesul internațional al romanului *Ora 25* a provocat reacții contradictorii: în timp ce critica franceză a fost, în general, favorabilă, mulți reprezentanți ai exilului românesc s-au arătat ostili autorului și operei sale. Procesele cu Monica Lovinescu, traducătoarea *Orei 25* în limba franceză, și cu George Rosetti, dar mai ales scandalul provocat de lansarea acuzațiilor de antisemitism asupra reportajelor de război au dăunat definitiv imaginii lui Constantin Virgil Gheorghiu, atât în Franța, cât și în țară.

În perioada postdecembristă, când s-a demarat un proces de recuperare a literaturii exilului, opera lui Constantin Virgil Gheorghiu a fost redescoperită treptat și doar în parte. *Ora 25* a făcut înconjurul lumii, însă în România a ajuns abia în 1991, cu un an înaintea morții autorului. Dintre celelalte creații ale sale, puține au fost editate în țară. Deși a reușit și aici să împartă opinia critică în două tabere, cercetările asupra operei lui Constantin Virgil Gheorghiu nu sunt încă satisfăcătoare și lasă loc la noi interpretări. Totuși, pot fi semnalate câteva demersuri critice remarcabile, precum monografia lui Fănuș Băileșteanu, lucrarea *Escale în croazieră* a lui Constantin Cubleşan și articolele dedicate lui Constantin Virgil Gheorghiu din *Enciclopedia exilului românesc* a lui Florin Manolescu, din *Reîntoarcerea la Ithaca* a lui Mircea Popa și din *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței* a lui Gheorghe Glodeanu.

Capitolul III. Activitatea literară

Cel mai amplu capitol este dedicat operei lui Constantin Virgil Gheorghiu, începând cu romanul *Ora 25*, cel care l-a făcut celebru în toată lumea, și continuând cu restul romanelor sale, dintre care unele nu sunt deloc cunoscute la noi, cu poezia, cu reportajele de război, cu biografiile dedicate unor personalități, cu activitatea sa publicistică și cu corespondența. Nu în ultimul rând, ne-am aplecat asupra scrierilor cu caracter autobiografic, memoriile și eseurile sale, fără de care nu se poate vorbi despre o cunoaștere adevărată a omului și creatorului Constantin Virgil Gheorghiu. Am evidențiat principalele sale orientări: cea patriotică, cea mistico-religioasă și cea de condamnare a regimurilor totalitare. Experiența detenției, a omului încolțit de autorități, drama refugiatului, o Europă în disoluție și crearea Cortinei de fier, toate interpretate într-un stil personal, fac obiectul multora dintre romanele sale, mai ales de la începutul carierei de romancier. Ulterior, va fi preocupat și de alte evenimente contemporane, implicându-se și în mișcarea ecumenistă, însă critica sistemului comunist, dragostea pentru „regatul său pierdut”, pe care îl recrează în romane și în eseuri, precum și soluția religioasă la criza morală și identitară, rămân constantele operei sale.

Capitolul dedicat operei lui Constantin Virgil Gheorghiu - o operă pe cât de vastă, pe atât de inegală din punct de vedere valoric - urmărește două obiective: în primul rând, recuperarea unor scrieri încă necunoscute la noi sau insuficient explorate până în momentul de față și, în al doilea rând, descoperirea unor noi chei de interpretare, a unor preocupări ale autorului care pot fi transferate în actualitate, a unor idei și principii originale, menite să îmbogățească literatura și cultura noastră. Am încercat, astfel, să discernem între două opinii critice care s-au conturat, atât în țară, cât și în Franța: fie restul creației nu s-a ridicat la nivelul primului roman, și Constantin Virgil Gheorghiu rămâne, așa cum s-a spus, în ciuda unei opere abundente, omul unei singure

cărți, fie ea este doar neglijată, și în acest caz se impune o cercetare obiectivă globală și, desigur, o editare în variantă românească.

Considerăm că se impune o mai bună cunoaștere a contribuției lui Constantin Virgil Gheorghiu la tezaurul de cultură românesc și universal. Un demers critic obiectiv este necesar, la fel și o restituire, chiar tardivă, în cea de-a „douăzeci și cincea oră”, a întregii sale opere, fie ea mai mult sau mai puțin demnă de răsunetul pe care l-a avut.

Dacă scriitorul a ajuns ceea ce este și a creat ceea ce a creat, aceasta se datorează unei maniere de abordare a realităților vieții pe care i-a format-o preotul sărac, „calul lui Hristos”, care a fost tatăl său. Citind cele două eseuri ce evocă timpul sacru al copilăriei se poate detecta o gândire mistico-filosofică reiterată mereu pe parcursul operei, dar care i-a influențat și viața. Dacă Virgil Gheorghiu a generat, prin atitudini sau afirmații, scandaluri și controverse, aceasta se datorează și faptului că el s-a conformat mereu unor deziderate sacre, construite încă din copilărie, și faptului că a rămas mereu fidel unei mentalități originare, pe care el o explică prin genealogia sa, o mentalitate de „antipod”, care nu iubește compromisul și respinge minciuna, preferând uneori o atitudine contrară celei majoritare.

Constantin Virgil Gheorghiu a insistat în multe rânduri asupra faptului că, în creația sa, ficțiunea este neglijabilă și că tot ceea ce el a scris reprezintă, de fapt, realitatea transpusă în pagini de carte. Acest lucru poate deconcerta pe cercetătorul care analizează opera sa cu instrumente estetice. Prin urmare, în mod paradoxal, în cazul său sunt valabile atât criticile, cât și aprecierile, deopotrivă. Așa se explică fragmentele de o incontestabilă valoare literară, izolate adeseori într-o narațiune haotică, cu aspect de conglomerat epic, plină de scăpări, de stângăcii, de ciudățenii. În plus, scrisul este, pentru Constantin Virgil Gheorghiu, nu numai un teritoriu de exprimare a talentului literar, ci și un mod de a comunica informații, idei, sentimente.

Întreaga sa viață, scriitorul, și mai apoi și preotul, a rămas fidel unui deziderat, acela de a fi demn de toți înaintașii săi sacerdoți. Nici în scrierile sale nu a dezmințit formația mistică dobândită în copilărie de la tatăl său, pe care l-a venerat, astfel că a impregnat romanele, biografiile, eseurile autobiografice cu teme, motive, meditații și considerații de ordin teologic și filosofic, îmbogățite cu sentimente profunde de patriotism. „Întreaga operă literară a părintelui Virgil Gheorghiu purcede dintr-o dragoste fierbinte față de poporul românesc. Continuând tradiția marilor scriitori sacerdoți din România, el îmbogățește cu fiecare roman nou literatura universală, descoperind lumii întregi adâncurile de taină ale vieții și spiritualității românești. Este marele său merit de a fi aflat în creștinismul popular românesc pârgă de rezistență morală a Neamului nostru față de toate grelele asupri și încercări prin care a trecut în decursul istoriei

sale milenare. Drept aceea, părintelui Virgil Gheorghiu i se poate spune, pe bună dreptate, apologet al creștinismului românesc.”²

Privită în ansamblu, opera lui Constantin Virgil Gheorghiu relevă preocupări foarte diverse, obsesii personale, opinii și interpretări originale, precum și un real talent evocator. Scriitorul recompune peisajul patriei, de care a rămas profund legat până la moarte, transfigurându-l într-un spațiu sacru, uneori utopic, în care oamenii sunt prea buni pentru a comite fapte abominabile. Un astfel de spațiu este Agapia, este Iarmarokul sau Petrodava. Aici, el își desfășoară simbolurile și metaforele preferate: caii sălbatici, râul de munte, orhideele, stânca. Aici, istoria se oprește în loc pentru a face loc unui timp cosmic, ce se derulează în ritmul naturii și al sărbătorilor religioase. Aici, femeia este o ființă delicată, dar puternică, în același timp, care rămâne fidelă în primul rând propriei demnități, și abia apoi bărbatului. Aici, biserica este centrul unui univers în care pământul și cerul nu sunt despărțite, iar preotul cu înfățișare paternă oficiază o liturghie cosmică, la care ia parte însuși Dumnezeu, împreună cu sfinții și cu oamenii, morți și vii, deopotrivă. Alteori, Dumnezeu este sub asediu în propria casă, iar aleșii săi sunt greu încercați. Tehnologia naște monștri de tipul cetățeanului sau a omului-robot, care nu mai sunt înzestrați cu cel mai de preț dar al divinității: sensibilitatea. Comunismul este „ciuma roșie”, acea plagă letală care a cuprins țările din Estul Europei și a provocat drame inimaginabile, pe care scriitorul, cuprins de obsesia martorului, s-a simțit dator să le redea în cea mai autentică formă posibilă. Criza identitară este consecința îndepărtării de origini și de ceilalți, de aceea alteritatea cunoaște în opera lui Constantin Virgil Gheorghiu diverse forme de manifestare, de la omul fugărit de autorități, până la dușmanul care trebuie iertat și iubit.

Principiile creștine sunt enunțate la tot pasul: libertatea, demnitatea umană, compasiunea pentru semenii, familia, credința în Dumnezeu și întreaga galerie a faptelor bune. Iubirea este pură, dezinteresată, eliberată de patimi. La Constantin Virgil Gheorghiu carnalitatea este echivalentă cu lascivitatea, deci cu patima. Căderea în trup este esența păcatului original, prin urmare, dacă vrea să acceadă spre desăvârșire, omul trebuie să se debaraseze de acesta. Totuși, corporalitatea poate fi și ea transfigurată: prin jertfă, printr-o trăire autentică, trupul se spiritualizează, se sfințește. Vârstele omului - copilul, tânărul, bătrânul - reprezintă în opera lui Constantin Virgil Gheorghiu tot atâtea ipostaze ale sfințeniei. Artistul și ascetul sunt și ei ipostaze ale acestei stări privilegiate. Arta este o formă de eliberare, de transfigurare a lumii și de cunoaștere a adevărului. Frumusețea aparține sufletului, așa încât ea trebuie căutată dincolo de aparențe. Dar scriitorul promovează mai ales o „estetică a imperfecțiunii”, căutând frumusețea în

² George Alexe, *apud* diac. Ioan I. Ică jr, *Prefață la Tatăl meu, preotul care s-a urcat la cer. Amintiri dintr-o copilărie teologică*, trad. în lb. rom. de Maria-Cornelia Ică jr., Sibiu, Editura Deisis, 1998., p. 9.

lumea creată de Dumnezeu în formă nefinisată, în care fiecăruia i se află o jumătate după nevoile sale, dar care este susceptibilă, prin iubire, de a accede la perfecțiunea divină.

Am descoperit că, exceptând câteva romane de referință, precum *Ora 25*, cu cât autorul se detașează de subiectul politic și se dedică explorării ființei umane, cu atât scrisul său devine mai profund. Am descoperit, de asemenea, că, în ciuda unei opinii exprimate adesea, înlăturând din opera lui Constantin Virgil Gheorghiu substratul luptei antitotalitare - care rămâne, desigur, unul semnificativ - rămân încă multe căi de interpretare deschise, se dezvăluie un Constantin Virgil Gheorghiu gânditor, analitic, profund, atent la trăirile cele mai intime, uneori bun psiholog, elogiind nu numai personalități marcante ale momentului sau ale trecutului, ci și femeia, libertatea, demnitatea umană și valorile religioase, creștine sau universale.

Prin urmare, nu împărtășim opinia conform căreia Constantin Virgil Gheorghiu este omul unei singure cărți și considerăm că mesajul operei sale poate fi încă interpretat astfel încât să răspundă și orizontului de așteptare contemporan. Mai ales că viziunea sa asupra lumii occidentale, capitaliste, hipertehnicizate, este deosebit de actual azi. Valabile sunt și originalele sale digresiuni pe teme filosofico-religioase, emise de un om cu o reală vocație de preot, care aduc un suflu nou teologiei, fără a se abate totuși deloc de la tradiția stabilită. „Într-o epocă grav amenințată de degradări de tot felul și de inflația produselor de cele mai diferite genuri ale tehnicii – de la subcultură la subistorie -, și în care uzura, surogatele și contrafacerile invadează peisajul natural și mediul social poluându-le ireversibil și corupând conștiințele, într-o epocă în care economia și tehnologicul (care a luat rolul politicului) celebrează triumful nihilismului și sfârșitul omului, mesajul operei scriitorului preot și artistului teolog Virgil Gheorghiu, o mare conștiință creștină a acestui veac, merită din plin să fie restituit spațiului spiritual care l-a dăruit lumii și culturii universale ca un simbol al regăsirii demnității teologice a omului și ființei românești în lumina cea neînserată a «orei veșnice».”³

³ diac. Ioan I. Ică jr., , *op. cit.*, p. 12.

